

HISTORIA FOUNDATIONIS MONASTERII BRZEWNOVIENSIS

HISTORIE ZALOŽENÍ BŘEVNOVSKÉHO KLÁŠTERA

V DOKUMENTECH A OBRAZECH

Toto téma důkladně pojednala Marie Bláhové ve stejnojmenné studii publikované in Hlaváček, I., a Bláhová, M. (red.). *Milénium břevnovského kláštera (993–1993): sborník statí o jeho významu a postavení v českých dějinách*. Praha: Univerzita Karlova, 1993, s. 147–162. V následujícím přehledu budeme sledovat interpretace založení břevnovského kláštera v textech a ve výtvarném podání. Omezíme se pouze na zásadní líčení této historie od nejstarších dob do poloviny 18. století.

I. LISTINY

1. Tzv. zakládací (přesněji donační) listina břevnovského kláštera

Zakládací (donační) listina českého knížete Boleslava II. pro břevnovský klášter, datovaná 14. ledna 993 je dochována v originále.

Vedle tohoto textu je dochováno též jeho potvrzení přepisem listiny Boleslavovy do listiny českého krále Přemysla Otakara II. z 10. května 1255.

Je však třeba upřesnit, že „originálem“ je listina, psaná ve 13. století. O správnosti této interpretace dochovaného pergamenu svědčí především dvě okolnosti:

zaprvé, po formální stránce je text listiny shodný s běžnou podobou listin ze třináctého století;

za druhé, podle diplomatického rozboru listiny, který provedl J. Šebánek (Listina v českém státě doby Václava I. *Rozpravy ČSAV* 1963, s. 18), psal ji s velkou pravděpodobností stejný písař břevnovského kláštera, který byl i písařem výše uvedené listiny Přemysla Otakara II. z roku 1255; tato shoda umožňuje blíže určit dataci tzv. originálu do let **1253–1255**.

Z uvedeného vyplývá, že zakládací (donační) listina Boleslava II. je diplomatické falzum potvrzující již existující stav klášterní pozemkové držby a práv kláštera.

Že datace listiny Boleslava II. velmi pravděpodobně odpovídá skutečné donaci lze odvodit z existence protekčního privilegia papeže Jana XV. z 31. května 993, vydaného pro již existující břevnovský klášter [k tomu níže].

Originál listiny:
Národní archiv ČR,
fond Benediktini –
Břevnov:
Listiny 993–1948,
pořadové č. 01.

Pergamen,
47,5×38,4 cm,
text latinsky,
pečeť přivěšená na
červených a žlutých
hedvábných nitích.

Latinský text listiny
knížete Boleslava II.
in CDB I. č. 375,
s. 347–350.

Níže citovaný český překlad listiny in Nový, Rostislav, Sláma, Jiří, a Zachová, Jana. *Slavníkovci ve středověkém písemnictví*. Praha: Vyšehrad, 1987, s. 366n.:

„Ve jménu svaté a nerozdílné Trojice, amen.

Boleslav, z boží milosti kníže český, všem, kdo čtou tento list, pozdrav ve jménu toho, kdo je spásou všech.

Aby záležitosti moudře provedené nevymizely z paměti, jsou potvrzovány písemnostmi a svědky.

At' je tedy známo všem, jak přítomným, tak budoucím, že já, **poučen božím vnuknutím**, jsem pro spásu duše své a všech svých předků udělil břevnovskému klášteru, **který jsme já a ctihodný otec pan Vojtěch**, pražský biskup, slavně vystavěli **podle příkazu pana papeže Jana**, k obživě mnichů, kteří tam slouží Bohu, **ves jménem Břevnov** proti tomu klášteru, se vší čeledí a dostatkem půdy i neobdělanou horou, táhnoucí se k jihu od rozcestí zvaného Žernovice (Schiernovice), u něhož se tesají mlýnské kameny (tj. žernovy), přímo až k Leskám a od Lesek až ke kameni ležícímu na cestě, kterou se přichází do hradu Prahy.

Dále vesnici, která se nazývá Veleslavín (Wolezlawin), se vši čeledí k pěstování vinic, a dostatek půdy s přilehlým lesem jménem Šlachov (Sclachow) a jinou neobdělvanou horu táhnoucí se od vsi Střešovic (Tressowicz) až ke vsi Liboc, i tuto ves Liboc (Lubocz) s přilehlým lesem jménem Malejov. Dále ves jménem Ruzyně (Ruzen) s poli a lukami, které k ní náležejí, a ve vsi Kuromrtvice (Kuromirtwiche) tři dušníky s postačujícím pozemkem.

V hradu Praze pak desátý trh a desátý denár z příjmů ze soudů a desátého zajatého člověka a třicet dušníků a jejich potomky a s třiceti stavebními pozemky určenými na různé dílny. Dva mlýny pod pražským hradem a na témže místě část řeky Vltavy na tři jezy.

Dále ves jménem Vrané (Nawranem; Vrané nad Vlt., Praha-západ) s osadníky a kostelem, jemuž přidělují desátek ze všeho výnosu svého dvora v Radotíně, rybáře ve vsi Skochovice (Schochowicz) i s tou vsí, jejíž hranice tvoří Králova hora a dva potoky Dubna a Sala s řekou Vltavou, a z druhé strany řeky území od Bukovnice až po Křesmnou a cestu zvanou Slapčice.

Dále desátek ze všeho polního hospodářství v Poříčí a ze všech polí, které náležejí k Rybníku (srov. ulice Na Rybníčku, Praha 1), a usedlost na břehu Vltavy (Wltaue) k postavení sýpky a jez na témž místě k vystavění mlýnů.

V Libčicích (Lubicich; Libčice nad Vlt., Praha-západ) les a dostatek půdy i s řekou a rybáři od místa, které se nazývá Strabol, až k Podhorci.

V plzeňském kraji pak ves jménem Vejprnice (Oyppernich) a jinou Němčice (Nymcyce) se vším příslušenstvím.

V kouřimském kraji dvě vesnice: Třebestovice (Trebestowicz) u Sadské s poli, loukami a mokřinami, druhou Mračenice (Mracenicich) s dostatkem půdy uvnitř lesa Kře (Kersko) a mimo něj dokola s loukou. V Chotěbuzi (Chocebuz, Chcebuz; u Litoměřic) kostel se dvěma dvory a dostatek půdy s kopcem zvaným Ostrov. Kromě toho jsem dal ves zvanou Hrdly (Heridol) v litoměřickém kraji s osadníky a přilehlým lesem, s mokřinami a řekou Ohří až k Labi a ves Lence (Wlencich; Starý Mlýnec) s jejich příslušenstvím. Kromě toho jsem ustanovil, aby v jednotlivých letech při posvěcení zmíněného kostela zaplatil pražský správce, ať jím bude kdokoli, tři sta denárů, špalek vosku k osvětlení kostela, tři soudky medu, třicet sýrů, deset chlebů. Správce plzeňského kraje zaplatí o velikonocích tři sta peněz, na letnice tři sta, na svátek sv. Michala tři sta a na Narození Páně tři sta.

Ustanovil jsem také a nařídil, aby na všech mýtech zřízených v Čechách, totiž v Domažlicích, Kralupech (u Chomutova), Chlumci (u Ústí n. Labem), Trstěnicích (u Litomyšle), Litoměřicích, Ústí nad Labem, výtěžek desátého dne připadl ve prospěch břevnovského kostela.

K tomu jsem připojil desátý trh a a desátý díl z příjmů každého soudu v těchto městech, totiž ve Slaném (Nazlanem), ve Starém Plzenci (Plizeni), v Litoměřicích (Lutomiricich), v Kouřimi (Churimi) a v Chrudimi.

Určil jsem také a před urozenými země jsem pevně rozhodl, aby všichni poddaní břevnovského kláštera zůstávali svobodní a byli vyňati ze všeho zemského práva či zákona, aby jim nepříslušelo stavět města, obnovovat mosty, aby v jakékoli při nepředstupovali před soud nějaké mocné osoby, ale jen před svého opata a u něho vždy hledali rozsouzení, a aby nebyli nuceni pohostinně přijímat lovce nebo jiné urozené země, ledaže by se tak stalo z jejich dobré vůle.

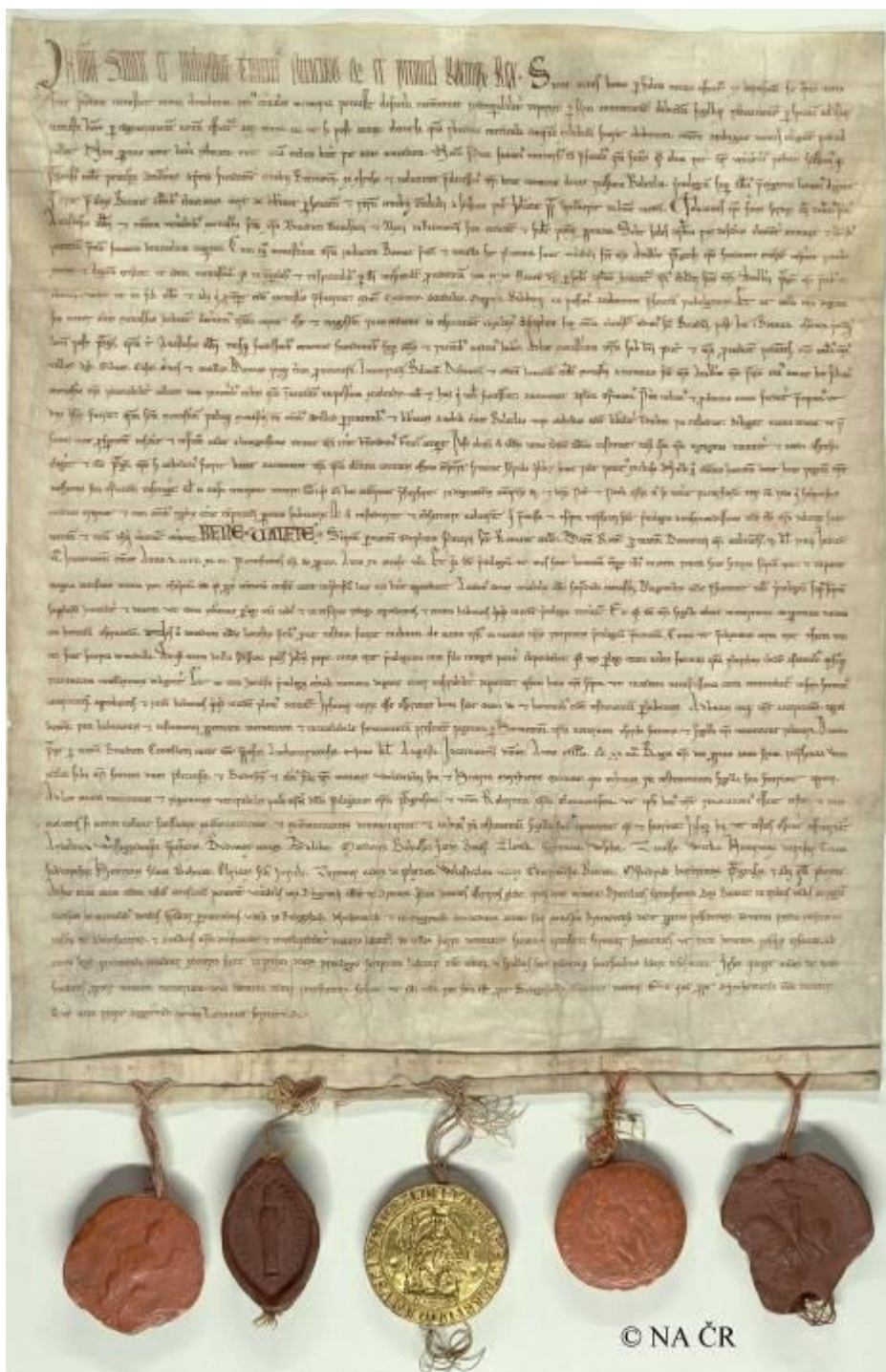
Nakonec jsem pevně ustanovil a dovolil, aby lidé břevnovského kostela, až povezou cokoli po řekách či cestách celých Čech k užitku mnichů, byli zcela zproštěni všeho zákonného a povinného cla a vůbec nikomu nic neplatili. Tuto svobodu povolenou navěky břevnovskému klášteru na žádost ctihodného muže pana biskupa Vojtěcha a písemně zaznamenanou jsem ochránil a potvrdil přivěšením své pečeti a potvrzenou položil vlastníma rukama na oltář sv. opata Benedikta, žádaje, aby všechny, kdo poruší či napadnou toto privilegium, sám pan biskup dal do klatby a neopomněl to učinit.

Dáno rukou pana Křišťana, bratra slavného knížete Boleslava v milostivém létě 993 v den vysvěcení shora psaného kláštera [tj. 14. ledna].“

2. Protekční privilegium papeže Jana XV. z 31. května 993

Přemysl Otakar I., král český, potvrzuje dne 24. července 1224 v Praze, na žádost břevnovského opata Dluhomila, inserované, **na papyru psané a léty poškozené privilegium papeže Jana XV. psané v Reate 31. května 993**, jímž papež na žádost pražského biskupa Vojtěcha uděluje břevnovskému opatu Anastasiovi a jeho nástupcům právo nosit mitru, sandály aj. pontifikálie a právo zaujímat mezi českým klérem první místo po pražském biskupu; ustanovuje klášter hlavou všech benediktinských klášterů v Čechách, přijímá jej pod ochranu papežského stolce a potvrzuje jeho kostely, statky, desátky v kraji litoměřickém, bílinském a děčínském, svěřuje jej do ochrany knížete a upravuje volbu opata.

Král Přemysl dále přenáší poddané kláštera ze vsí Budihostice (Bvdegostich), Noutonice (Nvtomicih) a Mšecké Žehrovice (Segrovich), náležejících stolu královu, do vsí Dolní Kamenice (Camenice), Hole (Gole) a Lodenice (Lodinnice) a vyjímá je z pravomoci provinčních soudů.

Originál listiny:
Národní archiv ČR,
fond Benediktini –
Břevnov: Listiny
993–1948,
pořadové č. 010.

Pergamen,
45×56 cm,
text latinsky,
5 pečetí přivěšených
na červených, bílých
a žlutých hedvábných
nitích; 3. pečeť –
zlatá bula Přemysla I.

Latinský text listiny
krále Přemysla I.
in CDB II., č. 259,
s. 248–250.

Latinský text insertu
samostatně in CDB I.,
č. 38, s. 43–46.

Český překlad insertu listiny, tj. papežského privilegia např. in Nový, Rostislav, Sláma, Jiří, a Zachová, Jana. *Slavníkovci ve středověkém písemnictví*. Praha: Vyšehrad, 1987, s. 364n. Text uvedený [v závorce] je pozdější interpolací.

„Jan, biskup, služebník služebníků božích, milovaným synům opatu Anastázovi a konventu ctihodného klášteřa Benediktova, Bonifácova a Alexiova, světců Kristových, jenž leží v Břevnově, lásku a věřnost a trvalý mír.

Apoštolský stolec má ve zvyku vyhovět laskavě zbožným přáním a uděluje milostivou přízeň náležitým prosbám žádajících. Protože tedy váš klášter v knížectví českém je první a zcela nový výhonek, jak jsme se dověděli ze zprávy jeho zakladatele a svého ctihodného bratra Vojtěcha, pražského biskupa, sluší se, aby tento klášter, který díky milosrdné boží prozřetelnosti prý již zčásti vzkvétá ve věcech duchovních i světských, byl poctěn od apoštolského stolce.

Nakloněni tedy prosbám svého milého bratra Vojtěcha, pražského biskupa, dovolujeme vám mocí tohoto listu, abyste ty, synu opate, i další, kteří budou časem stát v čele tohoto kláštera, mohli užívat mitry, rukavic, sandálů, mappuly a pásu; **[a aby váš kostel byl pokládán za důstojnější a větší než jiné kláštery, ustanovujeme, aby byl hlavou i učitelem při opravování a napravování řeholní kázně ve všech kláštorech řádu sv. Benedikta, které budou později v Čechách vystavěny, a dovolujeme tobě, opate Anastázi, i tvým nástupcům, kteří řádně nastoupí po tobě, zaujmout první místo po pražském biskupovi nade všemi a vůči všem.]**

K tomu klademe váš klášter do ochrany své a svatého Petra a potvrzujeme vám i těm, kdo nastoupí po vás, z moci papežského úřadu všechny vaše kostely, vesnice, pole, lesy, statky, služebníky a služebnice, desátky ze tří krajů, litoměřického, bílinského a děčinského, a od všech lidí toho kláštera, jak na dávno obdělávaných pozemcích, tak na novínách, které budou v budoucnu obdělány, které vašemu klášteru moudře udělil náš vzpomenuť bratr Vojtěch, biskup pražský, z lásky k němuž toto píšeme.

Kromě toho chceme a pro lásku boží pevně nařizujeme, aby kníže, ať to bude kdokoli, střežil, miloval a ochraňoval ten svatý klášter a otce kláštera se vším, co k němu patří **[i svobody udělené mu štědře urozeným knížetem Boleslavem, pravověrným mužem]**, právě tak, jako touží po zdaru v přítomném životě a jako chce v budoucnu dostat od našeho nejlaskavějšího Stvořitele odměnu věčné blaženosti.

Po opatově smrti ať tam nikdo neustanovuje jiného opata než toho, kterého si vyvolí společně a se svorným souhlasem tento klášter, a tehdy, bude-li pravověrný, ať je dovoleno pražskému biskupovi z našeho pověření vysvětit onoho zvolence do tohoto úřadu, s vyloučením vůbec jakékoli úvahy o svatokupectví.

Žádnému z lidí ať není dovoleno porušit tuto listinu našeho dovolení a potvrzení nebo se jí s bláhovou opovázlivostí protivit. Kdyby se však někdo odvážil to zkusit, necht' si je vědom, že naň padne opovržení všemohoucího Boha a svatých Petra a Pavla, jeho apoštolů, a že propadne věčnému zatracení s Jidášem, který oběsiv se, rozpukl se vedví, a se všemi nehodnými.

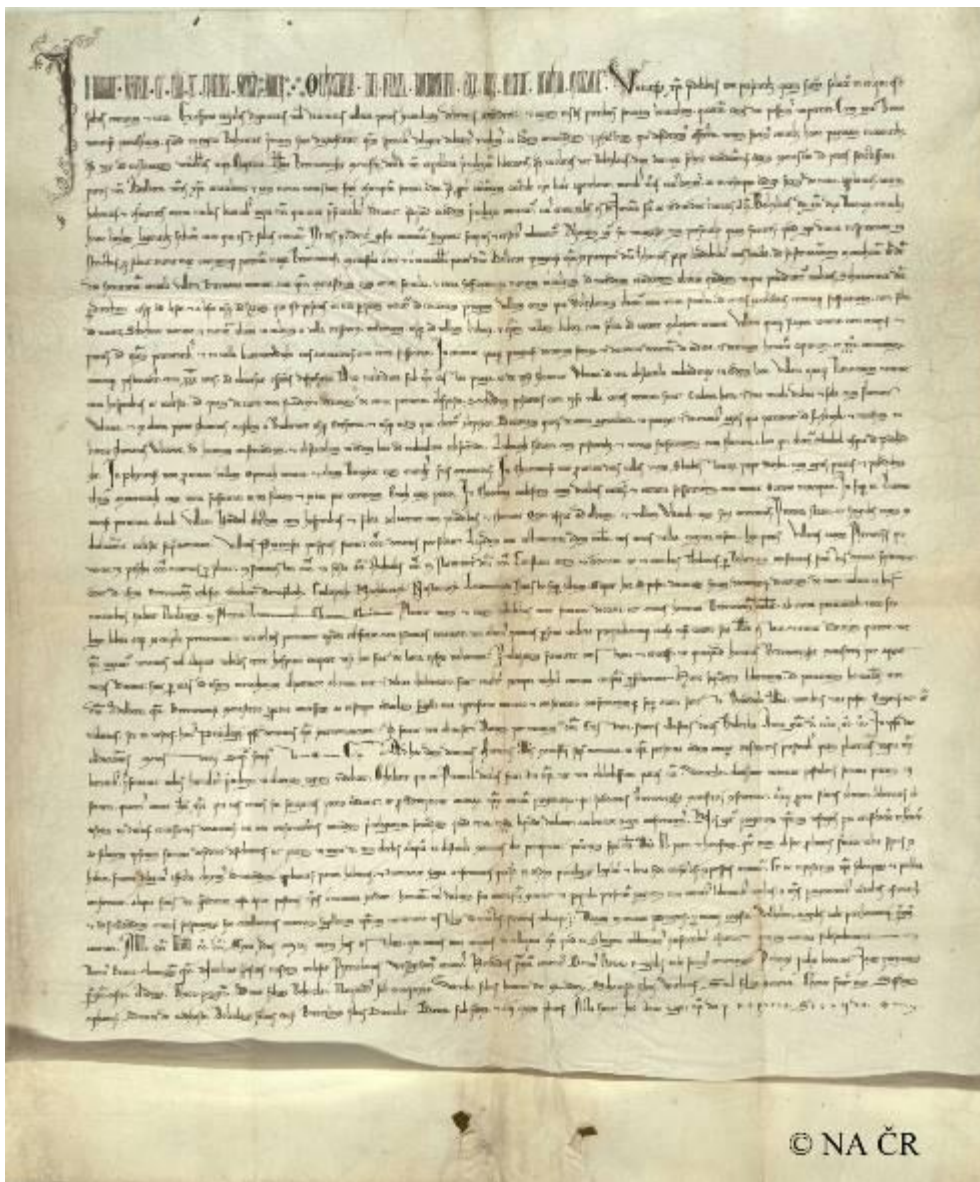
Ti však, kteří budou chtít střežit a zachovávat, co bylo předesláno a zapsáno v tomto privilegiu, zaslouží si získat od nejmilosrdnějšího pána Boha našeho odpuštění svých provinění a život věčný. Buďte zdraví.

Zapsáno rukou Štěpána, skriniáře (písaře) kanceláře svaté církve římské.

Dáno v Reate, rukou Dominika, biskupa sabinského 31. května v indikci VI., roku 993 od vtělení Páně, v 15. roce a 8. měsíci našeho pontifikátu z boží milosti.“

3. Listina českého krále Přemysla Otakara II. z 10. května 1255

Přemysl Otakar (II.), král český, potvrzuje k žádosti břevnovského opata Martina darovací privilegium knížete Boleslava z r. 993.

Originál listiny:
Národní archiv ČR,
fond Benediktini
Břevnov: Listiny
993–1948,
poř. č. 028

Pergamen,
47,7×56,2 cm,
text latinsky,
pečeť Jana
Lucemburského,
zlomená, závěs
z červených a
žlutých nití,
k nimž je navázán
zbytek závěsu
původní pečeti
z nití týchž barev,
ale jiné jakosti.

Latinský text in
CDB V., č. 45.

Podrobnější výklad vzájemného vztahu výše uvedených listin např.:

Pražák, J. Privilegium pervetustum Boleslai. In Hlaváček, I., a Bláhová, M. (red.). *Milénium břevnovského kláštera (993–1993): sborník statí o jeho významu a postavení v českých dějinách*. Praha: Karolinum, 1993, s. 13–24.

K protekčnímu privilegii papeže Jana XV. např. Žemlička, J. K hodnověrnosti listiny Jana XV. pro klášter v Břevnově (31. V. 993). Tamt., s. 25–38.

Šrámek, J. Břevnovská listinná falza a počátky osidlování Broumova pohledem současného dějepisce. In Růžička, Jeroným. *Dějepis kláštera břevnovského a broumovského*. Praha: Benediktinské arcidiakonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2013 [= PB 20], s. XXXIIIInn.

II. KRONIKY

1. Kronika česká Jana Marignoly

Jan Marignola, kronikář působící na dvoře Karla IV., psal své dílo nejspíše v letech 1355–1359. Zmínka o postavení břevnovského opata nasvědčuje tomu, že mohl znát, zřejmě jen povrchně, obsah protekčního privilegia, papeže Jana XV. (zmiňuje interpolovanou pasáž této listiny); jeho informace je poněkud matoucí tím, že Břevnov nazývá mylně „Strahouia/Strahov“.

Lat. text in FRB III. Praha: nákladem nadání Františka Palackého, 1882, s. 487n., citovaná pasáž s. 532.

Český překlad: Jan Marignola, Kronika česká in *Kroniky doby Karla IV.* Přel. J. Zachová. Praha: Svoboda, 1987, s. 445nn., cit. pasáž s. 466:

„[Boleslav II.] založil u Prahy proslulý klášter, který se jmenuje *Strahov* (správně Břevnov), a obdařiv ho velikými dary vystavěl jej od základů a ustanovil, aby opat, jehož za přispění sv. Vojtěcha povolal z Říma s dvanácti mnichy, byl u duchovenstva druhý po biskupovi.“

2. Kronika česká Přibíka Pulkavy z Radenína [I. redakce, cca 1364 až 1374]

První souvislé vyprávění o založení břevnovského kláštera najdeme v I. redakci kroniky Přibíka Pulkavy z Radenína. Je možné, že tento autor měl k dispozici jako předlohu kroniku břevnovského kláštera, tuto hypotézu však nelze doložit.

Lat. text I. in FRB V. Ed. J. Emler. Praha: nákladem nadání Františka Palackého, 1893, s. 1nn., citovaná pasáž s. 27n.

Český překlad: Přibík z Radenína řečený Pulkava, Kronika česká in *Kroniky doby Karla IV.* Přel. M. Bláhová. Praha: Svoboda, 1987, s. 269nn., cit. pasáž s. 288–290; také in Nový, Rostislav, Sláma, Jiří, a Zachová, Jana. *Slavníkovci ve středověkém písemnictví.* Praha: Vyšehrad, 1987, s. 346–349. Zde citujeme jen z části kap. 24, s. 346–349:

„Když viděl, že stádo jemu svěřené ho [tj. Vojtěcha] nechce poslouchat, vzdal se biskupství a odešel do Říma. Tam pak byl přijat do benediktinského řádu ctihodným Augustinem, opatem kláštera sv. Alexia.

[Opatovo jméno kronikář převzal z tzv. profesního lístku Vojtěchova, který je ovšem pozdějšího původu].

V tom klášteře prodlel pět let, v chvályhodné službě Bohu ve dne i v noci.

Potom však byl přinucen papežem, aby klášter opustil a navrátil se ke svěřenému stádu. Nakonec opustil boží služebník Vojtěch v slzách své bratry, spolu se kterými sloužil v řeholi všemohoucímu Bohu. Protože však byl dokonale vyučen v řádových pravidlech, někteří bratři oné kongregace jej provázeli.

Když pak seznal slavný kníže Boleslav, že do země přišel svatý biskup se zbožnými a ke klášternímu životu hotovými muži, přistoupil k němu s nejvyšší pokorou, přijal jej slavnostně a snažně žádal, aby dále již nezanechával svěřené mu péče. Vojtěch však mezitím zanechal své bratry, kteří jej provázeli, **v plzeňské krajině** a dal jim v tom kraji zbudovat překrásný kostel ku cti Matky boží Panny Marie, jež nazval **Kostelec**. [Plzeň-Doubravka.]

Tehdy také počal biskup Vojtěch usilovně přemýšlet, kterak by zřídil v Čechách klášter ke cti sv. Benedikta, v jehož řeholi sloužil Bohu, a kde by mohl umístit společenství těch mnichů sv. Benedikta, které s sebou přivedl z Říma [a které dočasně zanechal v Kostelci v plzeňském kraji].

A tak z božího vnuknutí zakoupil za jistou sumu les, zvaný Šárka, a tam započal s boží pomocí, jakož i s podporou zbožného knížete Boleslava budovat klášter léta od božího vtělení 992.

Vysvěcen pak byl klášter 14. ledna [993] samým Vojtěchem, blažené paměti druhým pražským biskupem, ve dvacátém čtvrtém roce jeho biskupství ku cti Matky boží Panny Marie, sv. Benedikta, sv. Alexia a Bonifáce, a to za přítomnosti vzpomenuého knížete Boleslava a mnoha předních zemských pánů.

[Zasvěcení je uvedeno v protekční listině Jana XV; kronikář je rozšířil o titul **mariánský**.]

A povolal do zmíněného kláštera **opata Anastáze** s dvanácti mnichy a přikázal jim, aby vzdělávali **místo či klášter, nazvaný Břevnov**. Zároveň svěřil opata – Bůh budiž svědkem – do rukou knížete Boleslava. A tak prošel celý onen slavný den.

Sám [Boleslav II.] ze svého majetku obdařil klášter početným zbožím. Totiž vrchem, který leží jižně od jakéhosi rozcestí, kde se vytesávají mlýnské kameny, a dál po celé délce hor. To vše a mnohé jiné daroval navěky zbožný kníže Boleslav ku prosbě sv. Vojtěcha klášteru a bratřím a svůj dar potvrdil privilegiem. Sv. Vojtěch sám pak rovněž ze svého majetku daroval mnohé, totiž ves Bříství a Vykáň i další vsi a usedlosti. Navíc pak čeled' a služebníky, totiž pekaře, ševce, kuchaře, dále ty, kteří vytápějí místnosti a řemeslníky různých druhů, jež jednotlivě vypočítávat by trvalo dlouho. A to vše s takovým určením, aby oni i jejich potomci sloužili navěky klášteru. Navíc pak sám kníže i svatý biskup Vojtěch obdařili klášter mnoha privilegii. Mimo jiné i tím, že je kníže na věky osvobodil ode všech celních poplatků na zemi i na vodě, jestliže cokoliv kam dopravují či převážejí.

Když všechno, o čem zatím byla řeč, kníže ustanovil ústně, tehdy biskup Vojtěch v přítomnosti Křišťana, druhým jménem Strachkvase (ten měl dvě jména a byl bratrem knížete Boleslava Pobožného), prvního opata Anastáze, mnoha kanovníků od sv. Václava v čele s proboštem jménem Rech a bojovníkem Bolenem, zvaným též Bosa, drže v rukou pergamenový list, žádal, aby byly všechny svobody potvrzeny. (...)

Když bylo všechno provedeno, počal opat Anastáz spolu se svěřenými mu bratřimi vzdělávat svaté místo, které získali, a svýma rukama budovali kostel a další stavby, které nebyly dosud úplné či vůbec postavené.

A tak v krátké době s boží pomocí a s podporou sv. Vojtěcha, který též vlastníma rukama každodenně pracoval po příkazu řehole s bratřimi v kostele i klášteře, bylo vše vykonáno. Svědectvím toho je též velmi jednoduchá tkaná rukavice, ve které [Vojtěch] pracoval a která je dosud v klášteře pečlivě chráněna jako relikvie.

A to v kostelíčku, který byl kdysi farní a v němž dnem i nocí vzdávali bratři chválu Bohu, neboť velký kostel nebyl dosud vystavěný.“

3. Václav Hájek z Libočan, Kronika česká, 1541

Kronikář Hájek je pravděpodobně prvním autorem, který dává historii založení břevnovského kláštera podobu zbožné legendy, situované k prameni Brusnice, místu zvanému „Vojtěška“; na jeho vyličení této události se posléze (téměř) všichni autoři píšící o založení břevnovského kláštera odvolávají.

Text podle Flajšhans, V. (ed.). *Václava Hájka z Libočan Kronika česká. II. R. 905–1100: Zánik pohanství*. Praha: nákladem České akademie věd a umění, 1923, s. 153nn., Založení kláštera břevnovského:

„L. 993. Boleslav milostivý a biskup Vojtěch muž svatý, často se spolu scházeli a rozličná mezi sebou o rozmnožení sv. víry křesťanské mívali rozmlouvání, až jednoho dne jdouce z kostela sv. Víta, kázali vši čeledi zůstat doma; pojavše se za ruce vedli se spolu do jednoho lesa, který slul Břevnov. A když přišli k jednomu místu, tak jak byli duchem Božím vedeni, zastavili se a uzřeli pramen vody.

I řekl biskup: »Milý synu, nyní jsem vzpomenul, že časem nočním ukázal mi P. Bůh tuto vodu a rozkázal mi při ní kostel ve jméno sv. Benedikta postavit a jej posvětit a uvést do něho bratří zákona sv. Benedikta.«

I odpověděl kníže a řekl: »Milý otče, oznámím i já také tobě, jaké jsem této noci vidění měl, a vidí se mi, že více ve zjevení než ve spaní zdálo mi se, ano andělé služebníci Boží pojavše mne vedli mě před stolicí Božské velebnosti. I řekl ke mně ten, kterýž seděl na trůnu: „Vidíš tyto lesy a hory?“ a já padl jsem před ním, a řekl jsem: „Milostivý pane, vidím.“ I řekl mně: „Vstaň rychle a jdi a rozkaž kostel ve jméno mém a sv. Benedikta postavit na tom místě, kde najdeš hojný pramen vody studené.“ I řekl jsem: „Pane, půjdu, a tak učiním.“ Protož, milý otče, snad tento jest pramen, ke kterému jsme tuto skrze anděla jeho přivedeni.«

A v tom rychle vyprýštil pramen a ukázal se mnohem hojnější než byl prve.

I řekl biskup: »To jest vůle Boží, proto navraťme se a zítra v tuto hodinu na tomto místě postavíme se s dělníky vykonáme to, co Bůh žádá.

Druhého pak dne pojavše mnoho dělníků založili tam dům Boží, tak jak jim od P. Boha rozkázáno a uvedli tam bratří řádu sv. Benedikta. To když uslyšel lid křesťanský, tomu dílu velmi nápomocni byli, tak že toho roku kostel i dům bratří byl dokončen, také i od biskupa posvěcen. A kníže ty bratry opatřil časným živobytím, nadání veliké učiniv, a to všecko listem pod svou pečetí upevnil, kterýžto list zůstal až do dnešního dne a byl také v mých rukou, [kronikář tedy měl k dispozici diplomatické falzum z 1. pol. XIII. stol.] a jest napsán slovy latinskými, kterýž se takto vykládá: (...)“ [Následuje přepis výše uvedené listiny knížete Boleslava II.]

4. Jan Skála z Doubravky, *Historiae Regni Boiemiae ...*, 1552; Daniel Adam z Veleslavína, *Kalendář historický*, 1578 (2. vyd. 1590); Prokop Lupáč z Hlavačova, *Rerum Bohemiarum Ephemeris...*, 1584; Bartoloměj Paprocký z Hlohol, *Diadochus, tj. posloupnost knížat a králů českých, biskupů a arcibiskupů pražských...*, 1602; Georgius Crugerius, *S. Adalbertus Regni Bohemiae peculiaris patronu...*, 1669; Jan František Beckovský, *Poselkyně starých příběhův českých* (1), 1700, a jiní autoři zmiňující se o založení břevnovského kláštera opakují nebo citují Hájka, bez dodatků nebo výrazných změn.

5. Magnoald Ziegelbauer, *Epitome historica regii, liberi, exempti, in Regno Bohemiae antiquissimi, celeberrimi ac amplissimi monasterii Brevnoviensis vulgo S. Margarethae Ordinis S. Benedicti prope Pragam*. Colonia: Gotthard Joannes Püttner, **1740**, s. 1n. předkládá verzi doplněnou o výjev s jelenem a studánkou:

„Brzevnovium Regni Bohemiae Asceterium est praeprimis antiquum, inclytum, magnificentum, ac fere Regium. Ad pedem montis albi, loco situm perquam amoeno, ab Urbe Praga dimidio fere lapide ad occidentem solem recedit. Prima illius fundamenta iecerunt S. Adalbertus...; tum Boleslaus II. Bohemiae Dux, cui armis licet et victoriis inclyto, propter sanctimoniam tamen vitae, atque in res sacras amorem, Pii cognomen vetustas imposuit. Cum enim de Bohemis, maxime Pragensibus, in orthodoxa fide retinendis, consilia conferrent, e re futurum utrique est visum, si Monasterium, velut praesidium sanctae Religionis, excitarent. Quia vero, quo potissimum loco illud Urbi imponerent, incerti aliquamdiu animi erant, Coelum, a quo toti pendebant, dubium omne per quietem brevi discussit; qua nocte enim arctior utrumque somnus complexus fuerat, admoniti a Deo separatim fuerunt, ut eum locum condendo Monasterio deligerent, ubi fontem, **ex quo cervus frigidam hauriret**, reperturi essent. Somnium, die albescente, Boleslaus ad Adalbertum Episcopum primus retulit, qui idem sibi dormienti evenisse affirmavit. Ergo Urbe Praga egrediuntur, campo aliquamdiu obambulant, ac denique in villam a Bohemis Brzevnov dictam, deferuntur. **Prope hanc vero eximiae magnitudinis cervus ex limpido fonte sitim restinguens**, gratissimum utrique praebet spectaculum. Tum vero hoc recreati ostento, quin continuo ad eum fontem Monasterio locum designarent, minime dubitarunt. Paucis post diebus accita operarum non modica vi ac multitudine, manum aedificio admovent, rem strenue urgent, muros in altum educunt. Erat res piissimi spectaculi plena, videre sanctum Antistitem non otiosum adstare et spectatorem, sed iam coementum, nunc lapides, modo tigna et alia onera ferre, nullos denique labores, quantumvis graves ac viles, non subire. Quod ubi Pragenses auribus acceperunt, ex Urbe rapiunt pedem, Brzevnovium accurrunt, operam iungunt, ut Hagecius idoneus author nos docet. Qua re factum, ut templum cum Monasterio ad fastigium brevi perductum anno steterit a reparata salute nonagesimo tertio supra nongentesimum. Ecclesia numeris suis absoluta a Divo Adalberto Sacris honoribus S. Benedicti Patris Monachorum, et SS. Bonifacii Martyris, et Alexii Confessoris consecrata fuit. Atque ne redditus, ex quibus Monachi vitam tolerarent, unquam deessent, peramplos ex paterna haereditate eisdem addixit. Etsi vero perdifficile sit pro certo statuere, nec in monumentis literarum, quae magnam partem in deperditis habent, quicquam fati certi reperiri possit, quaenam illae opes fuerint, quibus S. Adalbertus Brzevnovium fundavit; quin magnae tamen et optimae extiterint, nullus dubitandi locus relinquitur.“

III. VÝTVARNÉ ZPRACOVÁNÍ ZAKLADATELSKÉ LEGENDY V BŘEVNOVSKÉM KLÁŠTEŘE

1. Petr Brandl, klášterní kostel sv. Markéty, oltářní obraz (1718), zde už vidíme břevno / pařez, ale (zřejmě) ne ve studánce, jelen je velmi nezřetelný, natolik, že je sporné, zda skutečně na obraze je.

Ke kompozici Brandlova obrazu srov. velký portrét Tomáše Sartoria (podle Blažiček, Čerovský, Poche, Klášter v Břevnově, 1944 „snad ideální podobizna prvního opata břevnovského, Anastázia“, spolu s portrétem opata Zinka, oba obrazy kolem roku 1730, v té době v opatské jídelně v prelaturě, nyní modrý salon – vzájemná (chronologická) závislost zpracování nebo společná předloha / zadání?

2. G. Vincentini, ambit v přízemí konventu, nástropní malba (cca 1722/23), foto © M. Mádl. Pařez / břevno zde není ve studánce, jelen chybí. Latinský popis malby [text „neznámého břevnovského poety“] odpovídá Hájkově verzi.

3. Jan Karel Kovář, ambit v prelatuře, nástropní malba (cca r. 1740), foto © M. Mádl. Zde již vidíme pařez (břevno) vedle studánky, z níž pije jelen; vyobrazení ze stejné doby, kdy svou knihu publikuje Ziegelbauer.

4. J. Klein, sousoší v pavilonu Vojtěška (1749), pařez (břevno) je (nakolik je to ze ztvárnění zřetelné) ve studánce, jelen pijící z pramene. Foto neznámého autora, cca 1925.

SOUHRN

Jako souhrmné líčení výsledné podoby či spíše jedné varianty „kompletní“ verze zakladatelské legendy, tedy textu Hájkova obohaceného o další podrobnosti, uvedeme (mírně jazykově upravený) text „domácího“ břevnovského autora – *Paměti farnosti u sv. Markéty v Břevnově a blízkého okolí* břevnovského faráře Bonifáce Jana Holuba O.S.B, 1. vyd. 1890, 2. vyd. 2014, § 3:

Pověst o studánce Vojtěšce

„Zajímavá je zbožná pověst, jež se o založení opatství břevnovského vypravuje. Svatý Vojtěch a Boleslav Zbožný usnesli se na tom, klášter benediktinský založit, ale stran místa, kde by státi měl, se rozmýšleli.

Jedné noci měli oba stejný sen; zdálo se jim, že v krajině blíž Prahy vidí jelena z čisté studánky pijícího a že u této studánky klášter založiti mají. Ráno, aniž by se byli umluvili, za Prahu vyšedše, všechno tak našli, jak ve snách byli viděli. Právě u studánky se setkavše, podivný sen svůj si vypravovali; vidouce v tom prst Boží, umínili si blíž této studánky obmyšlené opatství založiti. A poněvadž ve studánce dubové dřevo (břevno) leželo, nazvali nový klášter »Břevnovem«.

Pravděpodobné však jest, že klášter pojmenován byl *dle blízké vesnice Břevnova*, která již v nadační listině Boleslava II. (993) mezi darovanými vesnicemi na prvním místě se uvádí, prastará jsouc. Jméno vesnice této od slova »břevno« odvozováno býti může, což by les nějaký, který v dobách prastarých zde stával, připomínalo.

Při založení kláštera břevnovského roku 993 nebyla krajina zdejší již příliš lesnatá, což z nadační listiny vysvítá; kromě Břevnova uvádějí se v ní blízké vesnice Veleslavin, Liboc, Ruzeň a Třešovice; obě návrší, z nichž jedno na severu od Třešovic k Luboci, druhé na jihu (nyní od Liborky k Ladronce) se táhne, byla nevzdělána (inculti); blíž Voleslavína byl les Sklachov, blíž Luboce les Malejov [asi v místech nynější obory Hvězda]; na jižní stráni připomínají se lomy, v kterých kameny mlýnské lámány bývaly.

Znamení břevna má opatství břevnovské také v znaku svém ve dvě pole rozděleném; vlevo spatřujeme břevno s třemi suky v modrém poli, vpravo v modrém poli tři bílé pásy a v prostřední pásce tři červené růže, znak prý rodu Slavníkova, z něhož sv. Vojtěch pocházel.

Studánka, blíž které sv. Vojtěch arcioopatství břevnovské založil a která již od starodávna »Vojtěška« se nazývá, až podnes stává, vydávajíc hojnost dobré vody, ku které lid v nemocích důvěru chová. O studánce se vypravuje, že roku 1416 po celou noc a ještě dopoledne 23. února voda jako krev z ní se prýštila, což se za zlé znamení války věštící vykládalo; začínalo již hnutí husitské, jež mnohé krveprolití způsobilo.

Studánka překlenuta jest *starodávním klenbou*, uvnitř osmihrannou, ze 13. století.

Pozdější úprava Vojtěšky, jak ji také nyní spatřujeme, je od opata Bennona Löbla (1750), jenž nad studánkou letohrádek postavil a skupinou soch, setkání sv. Vojtěcha a Boleslava II. u této studánky představující, ozdobil; klenbová malba nad sochami znamená oslavení sv. Vojtěcha, sv. Alexia a sv. Bonifácia, starých patronů zdejších.“

Toto podání zakladatelské legendy nacházíme v mnohých textech o břevnovském klášteře, s různými, mírně odlišnými variantami. J. Royt, 2002, bez uvedení zdroje doplňuje, že břevno bylo v době barokní uchovááno v klášteře coby vzácná relikvie.

Závěr

Ve velmi stručné podobě jsme sledovali vývoj „Historie založení břevnovského kláštera“ od strohého textu úředních dokumentů – knížecí a papežské listiny – až po vyprávění v podobě legendického příběhu.

Je velmi pravděpodobně, že zásadní krok za kronikářskou dikci Přibíka Pulkavy učinil právě Václav Hájek; doplňky k Hájkově verzi, která je již sama o sobě povahy výrazně legendické se pravděpodobně objevují mezi lety 1700 až 1740, snad jako „domácí“ klášterní tradice. Kdo byl jejich autorem – břevna ve studánce a z ní pijícího jelena – už asi nezjistíme. Je možné, že výtvarná invence (malíře Brandla nebo opata Zinka coby zadavatele obrazu?) byla zdrojem přepracování [doplnění] Hájkova znění zakladatelské legendy, přičemž imaginace výtvarníků byla inspirována motivy z jiných zdrojů.

Jako možné / pravděpodobné inspirační zdroje zde (spíše jen namátkou) uvedme:

- legendu o sv. Aegidiově (Jiljím),
- legendu o založení kláštera Wessobrunn [Podle legendy z 11. století klášter postavil a obdaroval bavorský vévoda Tassilo III., poté co musel strávit noc v Rotwaldu (Červeném lese), kde v roce 753 zabloudil na lovu. Ve snu spatřil pramen, jehož vody proudily do čtyř směrů (světových stran) a z něhož vedl žebřík do nebe, po kterém andělé stoupali nahoru a dolů. Na samém vrcholu žebříku stál sv. Petr a zpíval officium. Druhý den Tassilo hledal pramen, ale našel jej vévodův lovecký průvodce Wezzo – pramen ve tvaru kříže. Vévoda pochopil svůj sen jako nebeské vnuknutí a u pramene postavil klášter ke cti sv. Petra apoštola.]
- propojení motivů legendy svatoprokopské [setkání knížete Oldřicha, pronásledujícího na lovu laň, která jej přivedla k tehdy ještě poustevníku Prokopovi v sázavských lesích],
- a zejm. takřka identického líčení setkání knížete Břetislava I. a svatého Vintíře v Životě poustevníka Vintíře.

Autoři knížečky *Břevnov, první klášter černých benediktinů na půdě slovanské*, Praha 1931, s. 91n. uvádějí ke Kleinovu sousoší základ výtvarného motivu, který lze vztáhnout i na Kovářovu fresku v ambitu prelatury, a koneckonců i na příběh jako celek: „Založili spolu [Vojtěch a Boleslav II.] klášter, vidouce v tom nebeský pokyn, dle slov žalmů: ‚Jako jelen [laň] touží po studnicích vody, tak touží po Tobě duše má, Bože!‘ a ‚Blahoslavený... bude jako strom, zasazený poblíž pramenů tekoucích.‘“

Vývoj dílčích prvků legendy (břevno) zřejmě ovlivnila také [zpětná?] interpretace klášterního znaku. [Pro takové příběhy se užívá označení „erbovní legenda“; to by však v případě klášterního znaku nebylo terminologicky správné, neboť klášterní znak nemá charakter erbu v plném slova smyslu, tj. dědičného znaku osob stejného rodu v genealogické posloupnosti.]

V písemné formě pak „komplexní historii“ fixoval zřejmě Magnoald Ziegelbauer; po vydání jeho *Epitome...* již můžeme příběh založení břevnovského kláštera číst ve více nebo méně identické podobě, s různými dílčími dodatky, ale již výrazně nemění základní prvky vyprávění.

Pavilon nad pramenem byl zbudován patrně za opata Bavora; nad středověkou stavbou postavil v letech 1724–1726 K. I. Dientzenhofer **patrový letohrádek**. Tento stavitel byl také autorem terasovité úpravy **zahrady**, vznikající postupně od r. 1718; definitivní podobu získala zahrada v letech 1737–38.